

Joan Solà i la literatura catalana: notes per a un estudi

Josep Camps Arbós

Universitat Oberta de Catalunya

RESUM: No hi ha dubte que Joan Solà ha estat un dels lingüistes catalans més importants del segle XX. Ara bé, hi ha un aspecte de la seva ingent producció que fins ara no ha estat excessivament tractat: les seves anàlisis sobre autors i obres representatives de la literatura catalana. La nostra proposta és, per tant, aplegar aquests estudis i comentaris, organitzar-los, en funció de l'època que tracten (medieval, moderna, contemporània), i acompanyar-los de la deguda contextualització.

PARAULES CLAU: literatura catalana, filologia, Joan Solà, història

ABSTRACT: Undoubtedly, Joan Solà has been one of the most important Catalan linguists of the 20th century. However, there is an aspect in his huge production that has scantily dealt with: his textual analysis about Catalan authors and their representative works in Catalan literature. So, our proposal is to collect his studies and comments on these literary works, then, organize them according to the time they refer to (medieval, modern or contemporary age) and thus, present them surrounded by their proper contextualization.

KEYWORDS: Catalan literature, philology, Joan Solà, history

PREÀMBUL

La major part de la producció escrita per Joan Solà (Bell-lloc, 1940 – Barcelona, 2010) abraça l'àmbit de la lingüística i, més en concret, de la sintaxi, la normativa, la història de la llengua i la lexicologia, disciplines en què va ser un dels màxims especialistes del nostre país. Només citem alguns títols a manera d'exemple: *Estudis de sintaxi catalana* (1972-1973); *Del català inco-*

recte al català correcte. Història dels criteris de correcció lingüística (1977); *Sintaxi generativa del català* (1986), amb Sebastià Bonet; *L'obra de Pompeu Fabra* (1987); *Lingüística i normativa* (1990); *Episodis d'història de la llengua catalana* (1991); *Sintaxi normativa: estat de la qüestió* (1994); *Ortotipografia. Manual de l'autor, l'autodirector i el dissenyador gràfic* (1995), amb Josep M. Pujol; *La terminologia lingüística en l'ensenyament secundari. Propostes pràctiques* (2000), amb Jaume Macià; *Com es fa una sintaxi normativa. Criteris i exemples* (2010) o bé la direcció de la *Gramàtica del català contemporani* (2002) i de l'edició de les *Obres completes* (2005-2013) de Pompeu Fabra, amb Jordi Mir. Premi d'Honor de les Lletres Catalanes el 2009, un dels aspectes més desconeguts –fins i tot ens atreviríem a dir que més desatès– de la ingent producció de Solà és el seu treball sobre autors i textos de la literatura catalana medieval, moderna, vuitcentista i contemporània. En aquest sentit, i salvant les distàncies, Solà manté un cert paral·lelisme amb els dos altres lingüistes catalans més importants del segle passat –a qui va admirar i estudiar– dels quals també aflora, enmig de la seva obra gramatical, treballs que pertanyen al món literari: Pompeu Fabra va traduir peces teatrals com *La intrusa* (1892), de Maurice Maeterlinck, o *Espectres* (1894), d'Henrik Ibsen, amb la col·laboració de Joaquim Casas Carbó, i va publicar el volum divulgatiu *El català literari* (1932); altrament, Joan Coromines va tenir cura d'obres mestres de la literatura romànica medieval com el *Libro de buen amor* (1967), del Arcipreste de Hita, o la narrativa (1985) i la lírica (1988) de Guillem de Cervera, conegut amb el sobrenom de Cerverí de Girona, però també de les *Obres completes* (1972) del seu pare, l'intel·lectual Pere Coromines.

Solà no va dedicar cap llibre ni cap article específic sobre el que qualificaríem com a història de la literatura o crítica literària. I ho afirmava, amb una certa tristesa, el 1998 a propòsit de la narrativa catalana més

recent: “hem de dir, amb una barreja d’il·lusió i de recança, que se’ns fa impossible seguir-la ni de lluny” (Solà 2009: 32); ho mantenia el 2001: “No es preocupin els crítics literaris, que no els envairé el terreny” (Solà 2009: 119); i ho corroborava, el 2003, en una entrevista a la revista *L’Avenç*: “la qualitat de la producció literària no la puc sospesar perquè la meua feina em deixa poc temps per a la lectura” (Muñoz, 2003: 24). Això no vol dir, però, que Solà no s’interessés per la literatura, ans al contrari; ho evidencien els comentaris sobre aquest àmbit que trobem escampades en els aplecs *A l’entorn de la llengua* (1977), que conté articles publicats al *Diario de Barcelona* entre el 10 de març de 1974 i el 22 de maig de 1976; *Parlem-ne* (1999), que inclou els apareguts al *Diari de Barcelona* i a *l’Avui* des de principis de 1990 a finals de 1997; i *Plantem cara* (2009), amb els editats a *l’Avui* entre 1998 i 2008. I és d’aquests tres volums d’on els hem espigolat.¹ Uns articles en què Solà proclama la necessitat d’emprendre estudis sobre la llengua literària de bona part dels grans escriptors antics i moderns i de les seves obres. I en posa exemples: *Tirant lo Blanc*, *Curial e Güelfa*, Ausiàs March, els cronistes medievals (Jaume I, Bernat Desclot, Ramon Muntaner i Pere III), Francesc Vicent Garcia (el cèlebre Rector de Vallfogona), Narcís Oller, Frederic Soler, Jacint Verdaguer, Joaquim Ruyra, Josep Carner, Carles Riba, Josep Pla, Manuel de Pedrolo i, fins i tot, els esmentats lingüistes Joan Coromines i Pompeu Fabra. I explicita els motius pels quals s’ha d’emprendre l’anàlisi dels autors i obres esmentats: “L’estudi lingüístic dels grans autors ens pot revelar no sols l’estat de la llengua del seu temps sinó també la relació entre la llengua d’un autor i l’estàndard del moment, si n’hi ha: la tibantor entre aquests dos extrems, la personalitat o la claudicació de l’autor, la seva contribució a l’evolució de l’estat de les coses” (Solà 2009: 49).² Atent als problemes lingüístics del seu temps, Solà havia proclamat a l’entrevista al·ludida del 2003 quin hauria de ser el paper de l’escriptor en la construcció del català literari del segle XXI:

A vegades confonem dues coses diferents, el problema individual d’enfrontar-te amb la teva pròpia es-

criptura i el fet que la llengua no sigui tècnicament adequada. El problema del català no és la gramàtica. Les llengües no pateixen per això; pateixen per la plasticitat diària, de carrer, de l’argot. L’argot, tots aquests anys, s’ha anat fent en castellà; ara com ho vols arreglar, amb un diccionari? És l’escriptor qui l’ha de tenir al cap aquest diccionari. El problema no és dels codis –gramàtica i diccionari–, el problema és sempre el mateix: un problema social. És un problema de la vitalitat de la llengua: que aquesta llengua no creï i l’altra creï. Ens hem volgut creure que ens faltaven instruments filològics, i no és cert; no ens falten. Abans de la guerra, es feien unes traduccions magnífiques, sense diccionaris, i ara amb el Termcat tenim més de cent diccionaris i vocabularis específics. I això vol dir que la llengua està més bé? (Muñoz, 2003: 24).

Abans d’entrar a tractar el tema a què dona títol a aquest paper, voldríem fer unes referències a la formació literària de Solà. Així a *De la poesia a la gramàtica generativa. Els homenots que m’han influït* (Solà, 2011: 19-37), el discurs d’investidura com a doctor honoris causa per la Universitat de Lleida el 7 de maig de 2009, explicava els dos fets que van marcar el seu descobriment de la tradició catalana literària. Primerament, el 1955, quan el professor de llatí que hi havia al seminari de Lleida, Manuel Guallar, li va deixar un exemplar de *L’Atlàntida* de Verdaguer –recordem que el poema va obtenir als Jocs Florals de Barcelona del 1877 el premi extraordinari de la Diputació de Barcelona– i el trasbals que li va produir la seva lectura: “vaig llegir el llibre i, naturalment, no hi vaig entendre res ni després vaig poder recordar mai de què tractava. Però aquells alexandrins em van penetrar profundament en l’esperit, em van trasbalsar: aquells versos farcits de figures literàries, d’imaginació, d’al·literacions, d’onomatopeies”. Com és sabut, a Verdaguer, al seminari de Vic, ningú va ensenyar-li a escriure en català i ho va haver d’aprendre pel seu compte ja que només s’hi instruïa, a banda de fer-ho en llengües clàssiques com el llatí o el grec, en castellà, fet que permet a Solà establir un paral·lelisme entre el poeta de Folgueroles i ell mateix: “exactament em va passar a mi i a tots els de la meua

¹ Un advertiment: es tracta de seleccions dels articles publicats a la premsa, cosa que vol dir que és possible que hi hagi referències sobre literatura en textos que Solà no va arribar a aplegar mai en volum (va publicar 997 articles, dels quals només va recollir una tercera part). Per a una bibliografia, gairebé exhaustiva, de Solà, vegeu Solà i Fargas (2010: 239-292).

² En el nostre treball deixarem de banda les nombroses citacions d’autors de totes les èpoques que Solà va prendre com a exemples en els seus estudis lingüístics (des d’Ausiàs March a Joan Fuster).

generació i de moltes altres generacions, anteriors i posteriors". El segon esdeveniment literari a què fa referència el discurs data d'inicis dels seixanta, quan Solà va iniciar a Barcelona la carrera de Filosofia i Lletres que l'havia de permetre assolir la llicenciatura en clàssiques; en aquest ambient universitari va descobrir la segona traducció de *L'Odíssea* d'Homer efectuada per Carles Riba entre 1948 i 1953, que li va causar, per la força del seu llenguatge, un impacte similar al de *L'Atlàntida*, fins al punt de voler-se aprendre de memòria aquesta versió i l'original grec. La conclusió és diàfana: "posats en el seu context històric, per a mi els dos grans poemes de Verdaguer [*Canigó*, és l'altre] i la segona traducció de *L'Odíssea* són tres de les obres més importants de tota la nostra història des dels punts de vista literari i lingüístic". En el discurs a què fem referència Solà va esmentar altres textos que el van impressionar i que sintetitzen "la potència, la mal-leabilitat, la dolcesa d'una llengua i d'una cultura, i fins el misteri de l'ànima humana": els poemes "La vaca cega" de Joan Maragall, "Cançoneta incerta" i "Canticel" de Josep Carner, "Vinyes verdes vora el mar" i l'inici de la novel·la de Josep M. de Sagarra *Vida privada*, que li recorda vagament Charles Dickens.³

ELS SEGLES XIII I XIV

Tres són les obres de la literatura catalana medieval que van despertar el comentari de Joan Solà. La primera és les *Homilies d'Organyà* (Solà, 2009: 168-171) –el text més antic de la nostra literatura, datat a inicis del segle XIII– de la qual ressenya l'edició crítica publicada el 2001 a càrrec d'Amadeu-J. Soberanas, Andreu Rossinyol i Armand Puig per a la col·lecció "Els Nostres Clàssics" de l'Editorial Barcino; dona notícia del seu contingut i posa l'accent en la dificultat de restitució dels passatges mutilats o esborrats en el decurs dels segles. La segona és el quatrecentista *Llibre de bons amonestaments* d'Anselm Turmeda (Solà, 1977: 271-275) del qual Solà posa èmfasi en el nombre d'edicions realitzades ja que en comptabilitza setanta fins a la primera meitat del segle XIX en tant que es feia servir de llibre de lectura per als infants tot i la seva ideologia anticlerical. També ens apropa a les intencions amb què va ser escrit: si bé es tracta de l'adaptació d'una

obra italiana del segle XIII, hi ha una part original en què Turmeda, que havia renegat del cristianisme, mostra idees provinents de la pietat i la fe cristianes; en els versos, falcats amb recomanacions que bona part dels lectors van considerar immorals, igualment s'hi detecten atacs contra les dones, els frares franciscans o el poder dels diners. Per últim, i també del segle XIV, hi ha espai per a l'anàlisi de la figura de Bernat Metge i, de manera especial, per a la seva obra magna *Lo somni* (Solà, 1977: 118-122), de la qual Solà estudia, amb detall, una qüestió sintàctica: les oracions subordinades substantives en funcions de subjecte, atribut i complement directe a partir de les afirmacions d'Anfós Par al seu llibre *Sintaxi catalana de Bernat Metge* (1923).

L'ÈPOCA MODERNA

Escassos són els comentaris de Joan Solà sobre literatura catalana moderna. De fet, malgrat esmentar diverses vegades en els seus articles el poeta barroc Francesc Vicent Garcia només hem sabut localitzar un comentari aprofundit d'un autor d'aquest període: es tracta del mallorquí Francesc d'Olesa, poeta del segle XVI, (Solà, 1977: 56-64), autor d'una *Nova art de trobar* (1538) i de la composició "Obra del menyspreu del món", que li serveix per a il·lustrar els contactes entre vocals de paraules diferents (elisió, diftongació, hiat) i en transcriu, a manera d'exemple, alguns versos procedents de l'edició realitzada el 1931 per Antoni Pous.

EL VUIT-CENTS

Les contribucions de Joan Solà a la literatura catalana vuitcentista, un període altrament conegut com el segle de la Renaixença, presenten un indubtable interès. Deixant de banda les referències a Tomàs Forzeza (Solà, 1977: 112-113) i a la seva *Gramàtica de la llengua catalana*, un dels autors que més va cridar l'atenció a Solà fou l'intel·lectual Marià Aguiló (Solà, 1977: 329-333), de qui traça la semblança biogràfica amb motiu del cent cinquanta aniversari del seu naixement, el 1825, a Ciutat de Mallorca. Poeta, folklorista i historiador de la llengua, en destaca la fe que tenia en

³ A banda de Verdaguer i Riba, els altres homenots esmentats al text per Solà són Noam Chomsky, Pompeu Fabra i Joan Coromines. Sobre aquest darrer escriu: "Els diccionaris de Coromines són obres de lectura apassionant [...] i perquè l'autor és un dels prosistes del segle XX que escriu amb una llengua més elegant, més correcta i amb més recursos literaris"

el redreçament del català, quan intel·lectuals coetanis, com Manuel Milà i Fontanals o Pau Piferrer, creien que la cultura s'havia de realitzar en la llengua oficial, o sia la castellana.⁴ Altres aspectes que Solà destaca d'Aguiló són l'interès a editar la literatura catalana antiga a través de la "Biblioteca Catalana" (va donar a conèixer, entre d'altres obres medievals, la *Crònica* de Jaume I o el *Tirant lo Blanc*, de Joanot Martorell); la seva tasca com a folklorista, malgrat la manca de mètode, que tenia l'objectiu d'aplegar tant les cançons populars com el llenguatge, poc freqüent o en desús, dels territoris de parla catalana; o el seu patriotisme que es reflecteix en els intents per aconseguir que els escriptors valencians se sumessin al moviment de la Renaixença. Finalment, remarca el paper d'Aguiló en la creació del català modern, "combinant dos elements que els altres no havien sabut manejar: una llengua estàndard antiga i els vernacles actuals, vius i presents".

Creiem que un dels articles més remarcables de Solà sobre el vuit-cents és "La llengua de Guimerà" (Solà, 1977: 193-200). A manera de prefaci, ens avisa que "per fer un estudi de la llengua de Guimerà caldria que la llengua de la decadència estigués estudiada, i no ho està ni molt ni poc". El treball, dividit en dues parts, es basa en la lectura atenta i comparada de tres textos guimeranians: "La llengua catalana", el discurs llegit a l'Ateneu Barcelonès el 1895 amb motiu d'accedir al càrrec de president de la institució; la tragèdia en vers *Mar i cel* (1888); i la comèdia en prosa *La sala d'espera* (1890). Quant a les observacions generals, Solà comenta aspectes ortogràfics (plurals i formes verbals en *a*), morfològics (ús exclusiu de l'article *lo* en masculí i dels demostratius *eix* i *aqueix*), sintàctics (complement directe precedit de preposició) i lèxics (abundància de castellanismes com *antorxa*, *hermosa*, *menos*...). Pel que fa als textos en concret, considera que el discurs és el més feble des del punt de vista lingüístic: "és una peça extraordinàriament castellanitzada. El llenguatge no és l'espontani del poble. [...] A més, de castellanitzat, aquest llenguatge és ampul·lós, barroc, de paràgrafs in-

terminables, sovint poc clar i/o de construcció sintàctica deficient"; de *Mar i cel*, parla de la dificultat de Guimerà per a fusionar el vessant popular i l'erudit de la llengua: "Els seus versos són, fonamentalment, de la llengua real, plena de modismes i d'expressions populars però alhora són també de la llengua erudita, amb alguna construcció poc genuïna i algun arcaisme"; *La sala d'espera*, en canvi, "és la de llenguatge més natural: els actors hi parlen, aproximadament, la seva llengua". Solà finalitza l'article lamentant-se de la poca utilitat que tenen les edicions actuals de Guimerà (el punt de partida són les *Obres completes* de l'Editorial Selecta) per a fer un estudi de la seva llengua literària ja que l'esmenen en excés (un exemple: on el dramaturg de *Terra baixa* escriu *m'hi deixat* es corregeix per *m'he deixat*).⁵

De tota manera, l'escriptor vuitcentista que va despertar un major interès en Solà no podia ser altre que Jacint Verdaguer. Ja hem vist les afirmacions que feia sobre el poeta de Folgueroles al discurs com a Doctor Honoris Causa a la Universitat de Lleida. El primer article fou "Verdaguer i la llengua" (Solà, 1999: 26-27), conseqüència de la lectura pública de la tesi de Narcís Garolera, l'edició crítica d'*Excursions i viatges* (1887) –el primer llibre en prosa publicat per l'autor–, de la qual va formar part com a membre del tribunal avaluador. Hi qualifica Verdaguer com "un dels tres o quatre escriptors catalans més importants de la nostra història" ja que la seva transcendència "va ser absolutament essencial en el procés de recuperació i dignificació de llengua durant la Renaixença". També remarca les manipulacions de què han estat objecte els seus textos, cosa que els ha dotat d'un aura d'escassa fiabilitat. I aprofita l'ocasió, com havia fet amb d'altres autors, per a reclamar un estudi lingüístic de la seva producció però que inclogui també aspectes estilístics i retòrics (només, apunta, s'han fet ressò del seu cabal lèxic el *Diccionari català-valencià-balear*, d'Antoni Maria Alcover i Francesc de Borja Moll, i el *Diccionari etimològic i complementari de la llengua catalana*, de Joan Coromines).⁶ Un altre article a destacar és "Cent anys de Verdaguer" (Solà 2009:

⁴ Solà va dedicar a la figura de l'intel·lectual vilafranquí l'article "Milà i Fontanals i la llengua catalana" (Solà, 1991: 131-151). Val a dir que en aquest treball, s'estudiaven aspectes diversos de la figura de Milà com la defensa que va fer del català com a llengua romànica diferent del provençal, les aportacions en el terreny de l'ortografia, la dialectologia i la descripció de la llengua, i el pensament i l'actitud sociolingüística, potser la qüestió més conflictiva de la seva trajectòria.

⁵ Tot i que l'article de Solà data de 1974, l'edició d'un text fiable per a les obres de Guimerà continua essent, encara, una tasca pendent dels estudis filològics del nostre país.

144-145), escrit amb motiu del centenari de la seva mort el 1902, en què Solà reflexiona sobre l'efemèride i l'impacte que van causar els poemes verdaguerians a la societat vuitcentista pel model de llengua, que recollia el bo i millor de la tradició popular. També paga la pena fer esment de l'article dedicat a *L'Atlàntida* (Solà 2009: 146-147) en què a partir de l'estrofa 19 del cant segon se'ns destaquen les dues característiques lingüístiques i retòriques que esdevindran una constant en la producció verdagueriana: d'una banda, la recurrent investigació de la llengua catalana (consultes a diccionaris i a erudits, preguntes a la gent humil del territori...) i, de l'altra, l'ús de l'hipèrbaton, après als manuals de retòrica de l'època. I, no gensmenys, la finalitat de l'obra èpica citada: "donar a la seva llengua un poema comparable als de les grans literatures."

DEL MODERNISME A LA POSTGUERRA

L'atenció que va dispensar Joan Solà a la literatura catalana de la primera meitat del segle XX es concreta en unes –poques– figures de consolidat prestigi.⁷ Així, dels anys del Modernisme, només hem trobat referències a Joaquim Ruyra (Solà 2009: 203-204). El comentari neix arran de l'espectacle *Un ram de mar*, una escenificació de textos de l'escriptor gironí representada al Teatre Nacional de Catalunya el desembre de 2002. De l'autor, en remarca la voluntat de recollir el llenguatge mariner del seu entorn per a crear i recrear l'idioma en els contes que conformaran els reculls *Marrines i boscatges* (1903) i *La parada* (1919).

Dos narradors dels anys d'entreguerres van despertar l'atenció de Solà. El primer va ser Josep Maria de Sagarra, a qui defineix com un dels homes "que probablement l'han coneguda [la llengua literària] més i l'han usada amb més traça i plaer" (Solà 2009: 49-54). L'estudi lingüístic és fet a partir de la cèlebre novel·la *Vida privada* (1932). Solà en destaca, a partir de nombrosos exemples, la capacitat de l'autor per a dibuixar un caràcter o descriure una situació amb quatre pinzellades, una traça literària i un domini de la llengua propi dels grans escriptors; quant al llenguatge, en remarca la sensació de versemblança (fins i tot els termes forasters emprats deuriem ser propis de la societat

esnob que se'ns descriu), l'eficàcia amb què s'usen les figures retòriques, i la presència de barbarismes i d'estructures no recollides en cap diccionari. En un article posterior (Solà 2009: 300-301) definirà *Vida privada* com "una de les dues o tres peces literàries i enlluernadores de la nostra literatura del segle XX" i Sagarra com un dels escriptors que coneixia millor els diversos registres de la llengua. El segon nom que comenta Solà és el de Josep Pla (Solà, 1977: 405-408). I ho fa a propòsit de l'homenot que dedica al llatísta Miquel Dolç. De fet, el comentari recull un dels tòpics que la crítica ha escampat a propòsit de l'obra planiana: l'escriptor empordanès no pretén fer una biografia a l'ús sinó que "ho aprofita tot per parlar del país, de vegades amb generalitzacions poc controlades, que només escauen a la seva ploma". Entrant en el terreny de la postguerra, una altra emblemàtica novel·la, *Incerta glòria*, de Joan Sales (Solà 2009: 215-217), també va interessar Solà, que n'analitza l'edició definitiva i pòstuma de 1999 (la primera, incompleta, data de 1956) que, lingüísticament, reflecteix les vacil·lacions del seu autor. I ho concreta en el lèxic usat, sobre el qual formula una hipòtesi ben suggestiva: la presència de trets gal·litzants (conseqüència del bon coneixement que tenia el novel·lista de l'idioma francès) i castellanitzants (que podrien ser producte de l'exili a Mèxic i que es mostra en usos com el verb *entrar* en el sentit de *venir* o *agafar*). També hi ha lloc en els comentaris per a l'epistolari del mateix Sales amb Joan Coromines (Solà 2009: 212-214), aparegut el 2004: en sintetitza el contingut (posa un èmfasi especial en la creació de la col·lecció "El Club dels Novel·listes" per tal d'atreure d'altres lectors i frenar la castellanització de la literatura a Catalunya) i el considera com un pou d'informació cultural i política de tota una època.

Ara bé, si hi ha una obra i un autor de la literatura catalana del segle XX que van despertar l'admiració de Solà no són altres, com ja havia explicat en el citat discurs d'investidura, que la segona traducció de *l'Odíssea* homèrica a càrrec de Carles Riba. Ja n'havia parlat el 1974 a l'article sobre Pla que suara hem comentat on considerava el text com "una de les dues o tres peces cabdals de tota la producció catalana de tots els temps" (Solà, 1977: 406), i dona, a manera

⁷ Cal fer constar, de tota manera, que Solà, en els seus inicis com a docent a la Universitat Autònoma de Barcelona l'any acadèmic 1968-1969, havia tractat a les seves classe temes literaris: Josep Murgades aporta el testimoni que els treballs prescriptius del curs que impartia eren sobre l'aplec *Narracions* (1965), de Salvador Espriu, i la novel·la *La plaça del Diamant* (1961), de Mercè Rodoreda, exercicis que qualificava amb dues notes, contingut i llengua (Murgades, 2010: 192).

de tast per a demostrar l'afirmació, un seguit de frases i d'expressions. Va reprendre el tema, ara de manera definitiva, al III Simposi Carles Riba celebrat el desembre de 2009; es tracta d'un dels darrers estudis que va realitzar i es va publicar pòstumament amb el títol "Impressió que em va causar la segona traducció de l'*Odíssea* de Carles Riba", primer a l'aplec *L'última lliçó* (2011) i, posteriorment, a les actes del simposi (Solà 2012: 411-433). En els preàmbuls de l'article, Solà apunta els motius pels quals Riba va dur a terme la segona versió del clàssic d'Homer: l'adaptació definitiva de l'hexàmetre grecollatí al català i l'acompliment "de manera plena la voluntat que la versió fos tant una obra que reflectís fidelment l'original com una obra d'art independent i cabdal." Prèviament a l'anàlisi del text ribià, Solà posa sobre la taula, fruit d'una anàlisi comparativa minuciosa, algunes de les errades que s'havien anat escolant al llarg de les diverses edicions del text des de la primera. El comentari sobre la traducció no abasta la totalitat de l'obra sinó únicament els nou primers cants, 4.550 versos. Ara bé, Solà no s'ocupa dels aspectes retòrics del text, ni de la fidelitat de la traducció a l'original, ni tampoc compara les dues versions ribanes sinó que els aspectes que estudia són, esquemàticament, els següents: a) l'hexàmetre (la combinació de síl·labes àtones i tòniques, amb una seqüència més o menys fixa, per imitar el model clàssic)⁸, que evidencia un control perfecte de la tècnica del vers per part de Riba; b) el lèxic no mariner perquè "una de les impressions més immediates de l'obra és la gran riquesa lèxica i fraseològica que posa en joc", i s'analitza el significat de substantius com *egida*, que no apareix a cap diccionari; c) la sinonímia en els mots derivats i compostos, que reflecteix una innovació constant; d) les llicències i innovacions a partir dels manuals clàssics de retòrica (*crídoria* i *vàlua*, que esdevenen mots bisíl·labs, amb diftong, per qüestions mètriques, quan haurien de ser trisíl·labs, amb un hiat); e) els nivells de llenguatge, amb la conjunció dels models col·loquial i solemne, i la introducció d'arcaïsmes propis de la llengua oral; f) detalls sintàctics com la fidelitat a les combinacions pronominals normatives o l'elisió de la preposició davant del complement directe fins i tot en els casos de dislocació, qüestions en què Riba no

va gosar vulnerar la normativa però que eviten l'encarcament del vers; i g) altres qüestions com, per exemple, l'enginyosa adaptació dels noms dels vents en noms populars catalans (a la traducció apareixen vents com *mestral* o *xaloc*). No en va, al final de l'estudi, s'afirma que "aquesta segona traducció és una de les obres més perfectes i belles de la nostra cultura."

LA CONTEMPORANEÏTAT

Solà també es va ocupar de la literatura més recent. D'un autor representatiu de les lletres catalanes de finals del segle XX com és Quim Monzó (Solà, 1999: 39-41) n'analitza el model lingüístic emprat a partir de la novel·la *La magnitud de la tragèdia* (1989) i del llibre d'articles periodístics *La maleta turca* (1990). D'antuvi revela la seva admiració envers el narrador barceloní perquè "els actuals escriptors joves [...] han de lluitar amb els seriosos entrebancs del català d'ara". Els comentaris que desplega a l'article tracten sobre l'ortotipografia (Monzó usa els dos signes d'interrogació però, en canvi, només un d'admiració), la sintaxi (abandonament del *per a*, ús sistemàtic de les combinacions pronominals *l'hi* per *la hi* i de *n'hi* per *li'n*) i el lèxic (presència abundant de col·loquialismes com *quadro*, manca de distinció en cursiva dels estrangeïsmes, invenció de mots com *malaguanyar*, *bocabadar* o *ganiveta*). Per tot plegat, malgrat algunes vacil·lacions, Solà considera que "Monzó escriu en un bon català tradicional, que barreja amb el llenguatge d'avui ple de mots o expressions angleses i castellanes, i s'abellix d'altres provatures, sense gaire angoixa purista." I, fins i tot, fa una crida: "necessitem escriptors que innovin i renovin sense complexos ni pors, que sotmetin la llengua a pressions noves".

Un altre autor de les darreries del segle passat a qui Solà va dedicar un parell d'articles fou, amb motiu de la seva mort, el 1998, Jaume Fuster (Solà 2009: 32-35). De la seva producció narrativa, en destaca la imaginació a l'hora de plantejar les trames argumentals i el domini de l'idioma, que s'evidencia en l'intent de crear i de fer servir un argot per a la novel·la negra. L'anàlisi de la llengua literària l'efectua a partir de l'obra policíaca *La corona valenciana* (1982) en què l'autor

⁸ Un hexàmetre, en mètrica grega i llatina, és un vers de sis metres, la primera síl·laba de cada un dels quals ha d'ésser llarga i ha d'anar seguida de dues breus, formant un peu dàctil, o d'una altra llarga, formant un peu espondeu. En mètrica moderna, l'hexàmetre és un vers de sis síl·labes mètriques, la primera de les quals ha de rebre un accent i ha d'anar seguida d'una o dues síl·labes àtones.

barceloní combina el llenguatge dels diversos territoris de parla catalana i el de creació pròpia. De fet, el tema de l'argot, en aquest cas l'adreçat al públic juvenil, Solà el reprendrà a l'article dedicat a la novel·la *La nit que van plorar per mi* (1996) de Xavier Hernández i Ventosa (Solà 2009: 40-42); un argot que considera que prové, de manera, gairebé exclusiva del castellà, o que se'n diferencia ben poc.

Solà va analitzar, lingüísticament, altres novel·les de l'última dècada del segle XX i la primera del XXI. Seria el cas de *Perpinyhard* (1996) d'Emili Xatard, pseudònim d'Aleix Renyé, Miquel Sargatal, Joan-Lluís Lluís, Joan-Daniel Bezsonoff i Gerard Jacquet (Solà 2009: 252-253): la qualifica de "deliciosa" i en fa un comentari que posa especial atenció, òbviament, en els gal·licismes. I aprofita l'article per reclamar i denunciar la precària situació del català a l'estat francès, alhora que formula el desig que "aquesta llengua no desarrelli a la Catalunya del Nord, a desgrat de tots els comissaris polítics i altres infinites inflables prepotències". O el de *L'infidel* (2000) de Francesc Bodi (Solà 2009: 119-120), a qui considera un escriptor minuciós, bon coneixedor de la parla valenciana i de la llengua estàndard. O, per últim, el d'*El mut de la campana* (2003) de Josep Lozano (Solà 2009: 205-206), ambientada a la València barroca del segle XVII, en què Solà afirma haver-hi descobert refranys i expressions que desconeixia com la locució temporal *en acabant*.

A MANERA DE CLOENDA

Com hem anat comentant al llarg del present paper, si bé els treballs de Joan Solà sobre literatura catalana no són abundosos (especialment els que fan referència a les èpoques medieval i moderna), sí que tenen, en canvi, un remarcable interès. Uns articles que tenen, en la seva majoria, com a punt de partida la lectura d'uns llibres publicats recentment –que evidencien com el filòleg de Bell-lloc, malgrat les múltiples ocupacions i interessos, intentava estar al corrent de les novetats, especialment en el terreny de la narrativa– i que tracten, de manera primordial, els diversos aspectes que conformen la llengua literària emprada pels escriptors. Especial èmfasi mereixen els estudis dedicats a Jacint Verdaguer, Àngel Guimerà, Quim Monzó i, sobretot, a la segona traducció de *l'Odissea*, realitzada per Carles Riba que, per la seva minuciositat, esdevé un model de com s'hauria de dur a terme una acurada anàlisi lingüística. Uns textos, en definitiva, carregats de propos-

tes i suggeriments que obren unes noves perspectives que algun dia caldria resseguir i completar.

BIBLIOGRAFIA

- MUÑOZ, J. M. (juny de 2003). Entrevista a Joan Solà. *L'Avenç*, 281, p. 20-24.
- MURGADES, J. (2010). Apunts sobre (i amb) en Joan Solà. NEUS NOGUÉ, EMILI BOIX, SEBASTIÀ BONET i LLUÍS PAYRATO (eds.). *Joan Solà. 10 textos d'homenatge* (p. 181-194). Barcelona: Empúries.
- SOLÀ, J. (1991). *Episodis d'història de la llengua catalana*. Barcelona: Empúries.
- SOLÀ, J. (1997). *A l'entorn de la llengua*. Barcelona: Laia.
- SOLÀ, J. (1999). *Parlem-ne*. Barcelona: Proa.
- SOLÀ, J. (2009). *Plantem cara*. Barcelona: La Magrana.
- SOLÀ, J. (2011). De la poesia a la gramàtica generativa. Els homenots que m'és m'han influït. *L'última lliçó*. Barcelona: Empúries, p. 19-37.
- SOLÀ, J. (2012). Impressió que em va causar la segona traducció de *l'Odissea* de Carles Riba. CARLES MIRALLES, JORDI MALÉ i JORDI PUJOL PARDELL (eds.). *Actes del III Simposi Carles Riba* (p. 411-435). Barcelona: Institut d'Estudis Catalans.
- SOLÀ, N. i FARGAS, X. (2010). Bibliografia de Joan Solà. NEUS NOGUÉ, EMILI BOIX, SEBASTIÀ BONET i LLUÍS PAYRATÓ (eds.), *Joan Solà. 10 textos d'homenatge* (p. 239-292). Barcelona: Empúries.